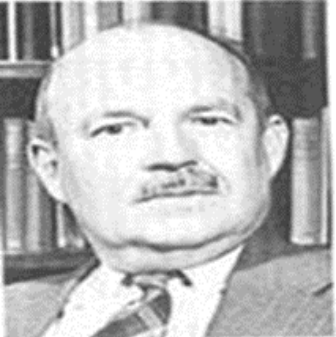

САВРЕМЕНЕ СОЦИОЛОШКЕ ТЕОРИЈЕ – избор

ФУНКЦИОНАЛИЗАМ

- ▶ После Другог светског рата у време успона капитализма.
- ▶ Полазни принципи функционалистичке/их теорије/а су:
 - *принцип функционалног јединства,*
 - *принцип универзалности,*
 - *принцип нужности и*
 - *принцип динамичке равнотеже.*

Talcott Parsons

ТАЛКОТ ПАРСОНС

(1902–1972)

„Друштвени систем“, „Систем модерних друштава“ и „Структура друштвене акције“

- ▶ Структурално функционалистичко тумачење друштва.
- ▶ Заснива се на детерминизму општег вредносног система друштва.
- ▶ Овај систем утиче на вредносну оријентацију и понашање појединаца.

Друштво је затворен и стабилан систем. Омогућава задовољавање појединачних и заједничких потреба својим члановима.

1. адаптација – систем мора да се адаптира на окружење и прилагођава потребама;
2. постизање циља – систем мора да дефинише и оствари своје основне циљеве;
3. интеграција – систем мора да регулише односе између својих елемената;
4. латенција – управља међусобним односима претходна три императива и омогућава функционисање друштвеног система.

АПИЛ –функционални
императиви друштвених
система

1. подсистем чине институције чији је задатак да чувају културни и вредносни систем;
2. чине институције које се брину о поштовању друштвених норми и правила;
3. политички подсистем који брине о остваривању заједничког циља и
4. подсистем обезбеђује економску репродукцију друштва.

Подсистеми друштва

- ▶ Значајна улога у одржавању стабилности система имају:
 - појединци,
 - социјализација,
 - породично васпитање и
 - друштвена контрола (правна принуда).

- ▶ Уколико до промена и долази узроци су:
 1. утицај других система вредности,
 2. утицаји изван система и
 3. сукоб девијантних личности.

- ▶ Парсонс избегава појмове класа и класни односи.
- ▶ Уводи уместо њих појам *друштвене стратификације* и *друштвене слојевитости*.
- ▶ Сматра да друштвене неједнакости извиру из техничке организације друштва и улоге различитих друштвених слојева у очувању социјалне равнотеже.

Глобалистичке теорије

- ▶ полазе од човека као грађанина планете тј. светске заједнице
- ▶ потенцирају да одређени проблеми не могу да се реше на локалном нивоу:
 1. интерсоцијални проблеми: разоружање, мир, превладавање заосталости;
 2. проблеми у односу човек–друштво: раст становништва
 3. проблеми друштво–природа: исцрпљивање природних ресурса, исхране, нарушавања еколошке равнотеже.

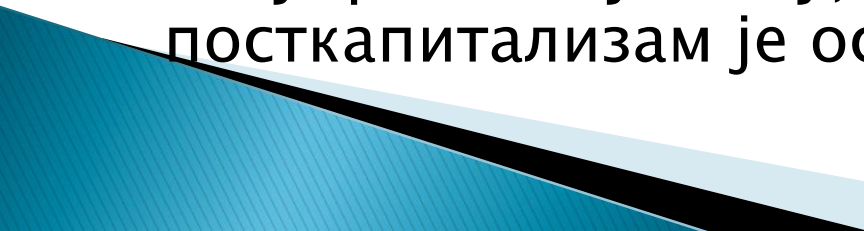
ИМАНУЕЛ ВОЛЕРСТИН

(1930–2019)

„Модерни светски систем“, „Капиталистичка светска привреда“, „Капитализам–историјски систем“

- Основна категорија у истраживању друштва су економски ентитети чију основу чини подела рада.
- „Светски систем је друштвени систем са границама, структурама, групацијама, правилима и законитостима.“
- Разликује две врсте светских система:
 - светске империје – засноване на политичкој и војној доминацији и
 - модерна капиталистичка светска економија – заснива се на подели рада и економској доминацији.

Постулати учења:

1. свет је јединствена и противуречна целина чију основу чини подела рада и закон међузависности;
 2. социјално структурирање и просторна сегрегација су израз међународне класне поделе рада;
 3. свака друштвена промена не значи стварни напредак човечанства;
 4. развој капитализма није нужно један бољи свет;
 5. научно–технолошка револуција сама по себи не води у прогрес;
 6. светски капиталистички систем налази се у кризи;
 7. у друштву постоје транзициони (прелазни) периоди, са неизвесним крајем;
 8. на супрот комунизму, који је утопија, социјализам – посткапитализам је остварљив историјски систем.
-

У модерној капиталистичкој светској економији разликује:

- *светски центар* – који доминира светском економијом и експлоатише остатак система;
- *периферију* – коју чине територије које обезбеђују сировине центру и које овај експлоатише;
- *полупериферије* – које су између експлоататора и експлоатисаних.

- ▶ Сматра да је капитализам довео до:
 1. апсолутног осиромашења пролетеријата у периферним и полупериферним зонама;
 2. произвео облике расне, етничке, полне и класне сегрегације и
 3. довео до ширења феномена социјалне патологије.
- ▶ Заговара потребу и могућност уједињавања старих и нових друштвених покрета, радничких, национално–ослободилачких и нових друштвених покрета.
- ▶ Предвидео је појаву трећег светског система – **социјалистичке светске владе**, која би требала да интегрише политичку и економску сферу.

Теорија о сукобу цивилизација

- ▶ Може се сврстати у теорије конфликта/сукоба
- ▶ Добија на значају по окончању хладног рата

Самјуел Хантингтон (1927– 2008)

„Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка“

- ▶ Разлике се не заснивају на политичко-економској основи, већ су:
 - разлике резултат превасходно религијских разлика;
 - последица интеракције између различитих цивилизација при чему се појачава свест која подстиче разлике, чак и мржњу који имају историјске корене;
 - последица моћи и агресивности западне цивилизације који доводи до феномена повратка коренима у незападним цивилизацијама код елите и масе;
 - последица култура и религија које утичу на организовање економије и подстичу свест „ми против њих“.

- ▶ У свету постоји седам или осам цивилизација:
 1. синичку (кинеску),
 2. јапанску (која може бити у комбинацији са синичком далекоисточна),
 3. хинду, исламску,
 4. православну,
 5. западноевропску,
 6. северноамеричку и
 7. афричку (могућа).
- ▶ Разликују се по:
 - филозофским претпоставкама
 - темељним вредностима
 - друштвеним односима
 - обичајима
 - погледом на живот.

- ▶ 21. век биће век сукоба култура и цивилизација (ислам, православље, католичанство), а не капитализма и социјализма.
- ▶ Глобални рат је невероватан, али не и немогућ. Он би обухватио Муслимане на једној страни и немуслимане на другој.
- ▶ Сукоби су могући и унутар једне цивилизације.
- ▶ Избегавање међуцивилизацијских ратова захтева од најважнијих држава да се држе даље од сукоба у другим цивилизацијама.

- ▶ уздржавање од мешања у сукобе у другим цивилизацијама
- и
- ▶ заједничко посредовање или преговорање са циљем обуздавања или заустављања ратова због неодговарајућих граница између држава.

Услов мира у мултицивизацијском и мултиполарном свету

- ▶ Западњаци морају да схвате да њихова култура није универзална.
- ▶ Западне вође не треба да покушавају да преобликују друге цивилизације него да сачувају, заштите и обнове квалитете Западне цивилизације.

Економско лидерство преузеће Азија

Зато је неопходна:

- већа политичка, војна и економска интеграција,
- да се у ЕУ укључе западне државе централне Европе,
- да се ограничи конвенционална и неконвенционална војна моћ исламских и сличних земаља,
- да се успори удаљавање Јапана од Запада у правцу прилагођавања Кини,
- да се прихвати Русија као најважнија земља православља и регионална сила,
- да се одржи западна технолошка и војна надмоћ у односу на друге цивилизације
- да се призна да је мешање Запада у послове других цивилизација најопаснији извор нестабилности.

Теорија друштвених сукоба

- ▶ У зависности од тумачења конфликта, да ли су последица структуре друштва, односа функције и дисфункције, и тд. постоје различите теорије.
- ▶ Најзначајнији представници савремених теорија конфликта су:
 - Ралф Дарендорф,
 - Луис Козер и
 - Рендал Колинс

Ралф Дарендорф (1929–2009)

«Ното sociologicus», «Класе и класни сукоби у индустријском друштву»

➤ Четири основна постулата:

1. свако друштво у сваком тренутку налази се у процесу промена;
2. у сваком делу друштва постоје неслога и сукоби;
3. многи друштвени елементи доприносе промени друштва и
4. моћ има пресудну улогу у одржавању друштвеног поретка.

У друштво постоје:

- конфликтни процеси, који су узроковани индивидуалним и групним интересима и
- процеси чији је циљ разрешавање конфликта.
- ▶ Сукоби у друштву су повезани са неједнаком расподелом власти. Власт је повезана са положајем.
- ▶ Разликују се надређени и подређени:
 - они који имају власт доминирају над онима који немају власт зато што се то од њих очекује.

- ▶ Друштво чини велики број **императивно координисаних удружења** у којима постоје хијерархија власти и супротстављени интереси.
- ▶ Могу се формирати групе са различитим супротстављеним интересима.
- ▶ Разликује две врсте интереса:
 1. латентни – интереси којих појединци нису свесни, али се понашају у складу са очекиваним улогама у оквиру удружења
 2. манифестни интереси – настају када појединци постану свесни тих интереса.

- ▶ Разликује три врсте група:
 - **квазигрупе**, чије је обележје заједништво латентних интереса (којих чланови нису свесни),
 - **интересне групе** имају заједнички интерес (манифестни интерес), структуру, организацију и чланство и
 - **конфликтне групе** које учествују у конфликтима.

- Разликује две основне групе конфликта:
 - ендогене и
 - егзогене.

- Посебно се бави ендогеним конфликтима.

1. унутар и међу појединим социјалним улогама;
2. између појединих друштвених група;
3. између интересних група и квазигрупа;
4. међу организованим и неорганизованим групацијама које чине цело друштво;
5. између великих јединица, у смислу међудржавних конфликта.

Типови конфликта

1. *сукоб једнаког против једнаког* (конфликти између начелно једнаких противника),
2. *сукоб надређеног против подређеног* (конфликти због релевантних правила) и
3. *сукоб целине против дела целине* (конфликт између једног елемента и дела елемента).

У зависности од носилаца конфликта разликује

- ▶ Промене у друштву су последица настанка конфликтних група:
 - радикалне промене структуре настају када су ти сукоби интензивни,
 - када су сукоби праћени насиљем долази до изненадних промена.
- ▶ У савременом капиталистичком друштву истиче две врсте сукоба:
 - индустријски и
 - политички.

- ▶ неће нестати без обзира што је стандард радника већи
- ▶ што се појављују менаџери уместо капиталиста у производњи
- ▶ мање су насилни него раније
- ▶ циљ им је само промена индустријског, а не целокупног друштва.

Индустријски–класни сукоби

- ▶ имају за циљ промену целокупног друштва
- ▶ постоје три облика решавања политичких конфликта:
 1. преко институција;
 2. посредовање треће стране у решавању конфликта;
 3. арбитража.

Политички сукоби

Теорија о ризичном друштву

- ▶ 20. век обилује катастрофама.
- ▶ Патња, беда и насиље били су усмерени ка одређеним групама (Јевреји, жене, црнци, комунисти, ...)
- ▶ Катастрофа у Чернобиљу је то изменила.
- ▶ Показало се да опасност не познаје границе.

УЛРИХ БЕК (1944 – 2015)

«Ризично друштво: У сусрет новој модерни», «Светско ризично друштво: У потрази за изгубљеном сигурношћу»

- ▶ Узрок ризика савремене цивилизације је научно – технолошки развој модерног индустријског друштва.
- ▶ Данашњи се разликују *глобалношћу* своје претње по људе, животиње и биљке.
- ▶ Ризици са којима се суочава савремени човек налазе се у:
 - техносфери,
 - социосфери и
 - екосфери.

- ▶ Ризици су повезани са предвиђањем и уништавањем. Прете и могу да се догоде.
- ▶ Друштво са својим подсистемима није аутономно у односу на природу.
- ▶ Еколошки проблеми су друштвени проблеми, проблеми економског, културног и политчког устројства људи.
- ▶ Друштво ризика, је универзална појава:
„ни богати и моћни нису безбедни у односу на њих“.

- ▶ У књизи *Светско ризично друштво: У потрази за изгубљеном сигурношћу* пише:
 - ризици имају разорну снагу рата,
 - сви смо чланови светског друштва опасност,
 - наука више не минимизује ризик, већ га чини колективно видљивим,
 - пооштравају се закони ради одбране од опасности.
- ▶ Прави разлику између ризика и катастрофа.
- ▶ Ризици се тичу могућности будућих догађаја, а када се догоде постају катастрофе.
- ▶ С обзиром на догађаје од 11. септембра 2001. године наводи три глобална ризика:
 - еколошки,
 - финансијски и
 - терористички.

Прави разлику између глобализма и глобалности

- ▶ Светом доминира економија, капиталистичко светско тржиште и неолиберална економија
- ▶ Екологија, политика, култура и цивилно друштво – редукују се на економску димензију

Глобализам критикује

- ▶ Затворени простори који се везују за нације су илузорни, јер глобализација поткопава националне државе
- ▶ Транснационални процеси не обухватају само економију, већ и екологију, политику, културу, цивилно друштво
- ▶ Локални догађаји утичу на читав свет

Глобалност подржава

Специфичности глобалности:

- Свакодневни живот и интеракције преко националних граница радикално се мењају
- Јавља се самоопажанье транснационалности у областима као што су медији, потрошња и туризам
- Заједница, рад и капитал све се мање везују за простор
- Расте свест о глобалним еколошким опасностима и потреби да се нешто предузме
- У животима опажамо присуство транскултурних других
- Глобална културна индустрија циркулише на невиђеном нивоу
- Транснационални споразуми, актери и институције постају све бројнији и моћнији

Литература:

- ▶ Милтојевић, В., Илић–Крстић, И. (2021). *Општа социологија* (интерни материјал за припрему испита). Ниш: Универзитет у Нишу, Факултет заштите на раду у Нишу.
- ▶ Ricer, Dž. (2012). *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*. Beograd: Službeni glasnik.
- ▶ Хафнер Ј. Петар, Мишић Славољуб (2012). *Социологија*. Ниш: Универзитет у Нишу, Економски факултет.